

**Til syvende og sidst: Skabelse, tempel og hvile
i Bibelen og den gamle Orient**
Jens Bruun Kofoed
Museum Tusulanums Forlag,
Københavns Universitet, 2015
405 sider

Anmeldt af **Kirsten Nielsen**

»Læs den før Deres nabo«. Sådan lød det engang i en bogreklame. Når det gælder Jens Bruun Kofoeds store værk *Til syvende og sidst*, burde anbefalingen lyde: »Læs den sammen med Deres nabo«. For med bogen om de tre første vers i Bibelen har Jens Bruun Kofoed (JBK) lagt op til samtale. Men for at en samtale kan blive udbytterig for begge parter, må man kende præmisserne for den.

En af styrkerne ved JBKs bog er, at han omhyggeligt redegør for de udfordringer, der er forbundet med at fortolke skabelsesberetningen i 1 Mos 1. Som et eksempel på, hvor forskelligt forskerne har tolket skabelsesberetningen, peger JBK på diskussionen om 1992 oversættelsen af Bibelen, hvor man møder to meget forskellige tilgange til teksten. Den rent religionshistoriske tilgang er repræsenteret ved blandt andet Jens-André Herberner, der hævdede, at teksterne alene skulle gengives »i lyset af den geografiske, historiske og kulturelle kontekst,

i hvilken de er nedfældet« (s. 16) uden hensyntagen til deres virkningshistorie. Heroverfor står bibeloversætterne, som dels arbejdede historisk-kritisk, dels ønskede at tage tekstens placering i den bibelske kontekst alvorligt, det vil sige se skabelsesberetningen som en del af kanon. Dette sidste indebærer, at man også overvejer de meningspotentialer, som teksten indeholder, og som er blevet tydelige gennem virkningshistorien.

JBK er enig med oversætterne i, at det ikke er tilstrækkeligt at inddrage den kulturelle kontekst, teksten er blevet til i, og fortsætter derfor med et afsnit om »Milepæle i receptionshistorien«. Afsnittet indeholder en overskuelig og kompetent indføring i græsk filosofi med tanken om *creatio ex nihilo*, den kopernikanske revolution og det dermed ændrede verdensbillede, arkæologiens betydning for bibelforskningen, evolutionsteorien og nødvendigheden af at bestemme en teksts genre, for at kunne tolke den.

For JBK er det en selvfølge, at man må inddrage den datidige kontekst for at tolke skabelsesberetningen. Men hvor tilhængerne af den rent religionshistoriske tilgang har en tendens til at identificere de gammeltestamentlige forestillinger med lignende forestillinger i for eksempel Babylon, understreger JBK, at selv om de gammeltestamentlige forfattere tænker inden for samme kulturelle horisont og formulerer sig inden for datidens mytiske univers, så sker det ofte som et bevidst korrektiv til nabofolkernes Guds- og verdensopfattelse. Som forsker må man anerkende, at der anvendes mytisk materiale i de gammeltestamentlige tekster, men man skal også være opmærksom på, *hvordan* det anvendes.

JBK giver derpå en række kyndige indføringer i kosmologien i Mesopotamien og Egypten, som Det Gamle Testamente på mange måder deler. I datiden var man interesseret i, hvordan verden fungerede og ikke mindst i gudernes rolle i verden. Når det gælder kosmos' tilblivelse, var det primært det funktionelle og ikke det materielle aspekt, der var i centrum. I den gamle Orient afspejlede templet ikke blot den himmelske verden, men gudernes nærvær i templerne sikrede den ro og frugtbarhed, som begyndte ved skabelsen. JBK understreger, at i denne holistiske virkelighedsopfattelse er guder og naturfænomener knyttet tæt sammen, og gennem ritualerne kan mennesket blive en del af det guddommelige. Men det afgørende er, at selv om man kan se afspejlinger af datidens virkelighedsforståelse i de gammeltestamentlige tekster, så forholder de sig

polemisk over for en identifikation af Gud og naturkræfterne.

Et særligt afsnit angår drøftelsen af det hebraiske verbum, der bruges i 1 Mos 1,1 om, at Gud skaber. Her er det en fordel at kende lidt til hebraisk, men JBK er en dygtig pædagog, der omhyggeligt redegør for de forskellige betydningsmuligheder: skabelse som separation eller som tildeling af funktion. JBK mener, at det primært drejer sig om »den rolle og funktion, som de forskellige elementer i kosmos får tildelt« (s. 193). I forbindelse med udarbejdelsen af 1992 oversættelsen af Bibelen var et af de vers, der især blev diskuteret 1 Mos 1,2. Og her gjaldt det først og fremmest betydningen af det hebraiske ord, der traditionelt oversattes med »ånd«, men som også kan gengives ved »stormvejr«. Rent sprogligt er begge muligheder tilstede. Hvad man vælger, afhænger af, om man tolker stedet ud fra andre nærorientalske skabelsesmyter eller i den kanoniske (bibelske) sammenhæng. JBK inddrager til belysning af problemet tekster fra Mesopotamien, Egypten og Ugarit. Men hvor der i de andre nærorientalske tekster er tale om en kaoskamp, er der ifølge JBK tale om, at Gud gennem sin ånde er den aktivt skabende, sådan som det også fremgår af et engelsk forslag om at gengive stedet ved »the breath of God« (s. 218).

Som et godt eksempel på, at de gammeltestamentlige forfattere genbruger mytisk materiale, men omtolker det, nævner JBK omtalen af de store havdyr. I andre mytologier er havdyrene en trussel mod guderne, men det er ikke tilfældet i Det Gamle Testamente.

Et karakteristisk træk ved skabelsesberetningen er 7 dageskemaet. Mange diskussioner har drejet sig om, hvordan disse syv dage skal forstås. En hovedpointe i bogen er da, at i stedet for at drøfte, hvor bogstaveligt disse dage skal forstås, så skal 7 dageskemaet tolkes ud fra forestillingen om et »kosmisk« tempelbyggeri.

Bogens sidste del er derfor viet sammenhængen mellem skabelse, tempel, hvile og ritual. Her inddrager JBK de mange paralleller mellem skabelsesberetningen og forskellige beretninger om tempelbyggeri i Gammel Testamente. Herefter følger en lang række eksempler på sammenhængen mellem skabelse og tempelbyggeri i Ugarit og Mesopotamien. Formålet med templer var at skaffe guderne en bolig, hvor de kunne hvile efter at have skabt den nødvendige orden i verden; men samtidig sørgede de for, gennem deres deltagelse i riterne i templet, at opretholde denne orden.

I Det Gamle Testamente møder man tilsvarende forestillinger om hvilen som kulminationen på skabelsen af kosmos. Et vigtigt træk ved tabernaklet og templet er, at de er bygget efter samme plan som den himmelske bolig. Templet er et mikrokosmos, hvor skabelsen opretholdes dels visuelt dels gennem ritualer. JBK peger på, at skildringen i 1 Mos 2 af Edens have og floderne skal forstås kosmografisk, og at der er en forbindelse mellem denne gudshave og det kosmiske bjerg Zion med templet. På den måde kan JBK underbygge sin tese om en forbindelse mellem skabelse og tempel i 1 Mos 1. Inventaret i tabernaklet og i Salomos tempel (»Havet«, »Søjlerne«, »Menora-

en«, »Alteret og podiet«) afspejler desuden en kosmisk symbolik, som knytter »skabelse, tempel, hvile og ritual lige så uløseligt sammen i Det Gamle Testamente, som det generelt er tilfældet i den gamle Orient« (s. 298).

De 6+1 dag skal derfor tolkes som en beskrivelse af et »guddommeligt arbejde-hvile-mønster, som danner baggrund for befalingen i 2 Mos 20 om, at mennesket på samme måde, som Gud skabte verden på seks dage og hvilede på den syvende, skal arbejde seks dage og hvile på den syvende« (s. 318).

Herpå vender JBK tilbage til spørgsmålet om, hvilken kontekst man læser en tekst i. JBK uddyber her sine overvejelser gennem en klar kritik af ikke mindst Jens-André Herbeners rent religionshistoriske position i forbindelse med 1992 oversættelsen. Ifølge Herbeners er det uvidenskabeligt at inddrage andet end datidens kultur som kontekst. JBK derimod ønsker at fastholde muligheden af at inddrage både en religionshistorisk og en kanonisk tilgang. En oversættelse bør være, hvad han, med et udtryk hentet fra Regin Prenter, kalder »todimensionel«. Oversættelserne må både kende datidens geografiske, historiske og kulturel-religiøse kontekst og være bevidste om teksternes kanoniske placering og genre. Vanskeligheden består da i, hvordan de to skal tilgodeses i forhold til hinanden. Der er ingen nemme løsninger. Men at det er frugtbart at inddrage begge kontekster viser JBK netop gennem sin egen tolkning af skabelsesberetningen. For det er præcis ved at læse skabelsesberetningen såvel i dens kulturelle (nærorientalske) kontekst som i dens bibelske kontekst med ligheden mellem

skabelsesberetningen og skildringerne af byggeriet af tabernaklet og af tempel, at JBK kan nå frem til sin tolkning af skabelsesberetningen som en tempelindvielsestekst.

Afsnittet slutter med følgende sammenfatning: »Således forstået indleder den [skabelsesberetningen] en 'kanonisk tråd' om, hvordan Gud skaber kosmos, så det er 'ordentligt' eller funktionelt med den uafsluttede syvende 'skabelsesdag' som en markering af, at det oprindeligt var Guds hensigt at opretholde og vedligeholde dette, men at denne opretholdelse – på trods af forsøget med en nyskabelse efter vandfloden – måtte foregå rituelt i tabernaklet og templet med Israel som repræsentant for menneskeheden, indtil den universelle nyskabelse bliver en realitet. En nyskabelse, som eskatologiseres i blandt andet Es 65-66 og Ez 40-48 og i såvel den jødiske som den kristne apokalyptiske litteratur« (s. 331-332).

JBK er bevidst om de metodiske vanskeligheder, der er forbundet med de bibelske teksters status som både kanoniske og udtryk for tidligere tiders kultur. Han forfalder ikke til lette løsninger, men holder debatten åben. Ja, han viser endda videre ved som afslutning på bogen at pege på, hvordan skabelsesberetningen kan bidrage »til den moderne værdidebat om menneskesyn og den dermed forbundne arbejds- og økoetik. Og mere relevant kan den vel næppe blive i en verden med over 200 millioner arbejdsløse og med klimapro-

blemer, der efterhånden truer med at ødelægge forudsætningerne for selve livet« (s. 336).

Til at underbygge sine studier har JBK suppleret teksten med 20 meget fine illustrationer, som primært er med til at tydeliggøre den nærorientalske kosmologi. For den læser, der ikke er helt inde i fagets terminologi, er der meget at hente i de korte og præcise ordforklaringer. Og for den, der gerne vil arbejde videre, er litteraturlisten et godt redskab. Her finder man videnskabelig litteratur fra såvel ældre som nyere tid samt fra forskellige forskningstraditioner. Hertil kommer, at de nærorientalske kildetekster er oversat til engelsk, så læseren ikke behøver at kunne grundsprogene for at følge med.

Med ordforklaringer, litteraturliste, forfatterregister og kilderegister er bogen et virkelig godt arbejdsredskab, som vidner om JBK's vilje til at inddrage læseren i sit emne på en måde, så vi kan gå ind i samtalen og arbejde videre med problemstillingerne.

Jens Bruun Kofoed har skrevet en vigtig bog, som ikke kun bør læses af fagfolk inden for nærorientalske og bibelske studier, men af de mange, som gerne vil deltage i den vedvarende diskussion om, hvordan det bibelske budskab kan forstås og gengives i dag med respekt for dets oprindelige kontekst, så teksterne ikke blot siger, hvad vi i dag gerne vil høre, men så »det gamle« kan kaste nyt lys over nutidige problemstillinger.